

Bedrageri- sett opp mot trygd.

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 588

Leveringsfrist: 25.11.10

Til sammen 12 470 ord*

19.11.2010

INNHALDSFORTEGNELSE

1 INNLEDNING.....	s 3
1.1 Hvorfor er temaet aktuelt?	
1.2 Tema for oppgaven	
1.3 Avgrensning	
1.4 Rettskildebildet	
 2 LOVHISTORIE 8.....	 s 8
 3 § 270; DET OBJEKTIVE GJERNINGSINNHALDET 9.....	 s 9
3.1 Villfarelse	
3.2 Den straffbare handlingen	
3.2.1 ”... fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse...”	
3.2.2 Kravet til forledelse 18	
3.2.3 Rettsstridskravet 20	
3.2.4 Tap eller fare for tap 29	
3.3 Momenter som gjør bedrageriet grovt §271	
 4 DET SUBJEKTIVE GJERNINGSINNHALDET:	
BEDRAGERIETS SKYLDKRAV	s 33
4.1 Skyldkravet etter strl. § 270 – forsett og vinnings hensikt	
4.1.1 Kravet til forsett 46	
4.1.2 Kravet til vinnings hensikt 48	
4.1.3 Forholdet til rettsstridskravet 48	
4.2 Skyldkravet etter strl. § 271a – grov uaktsomhet	
4.2.1 Grov uaktsomhet	
4.2.2 Kreves det vinningshensikt?	
 5 NAVS EGNE SANKSJONSREGLER OG FORHOLDET TIL STRL§ 270	 s 36
5.1 Oversikt	
 6 NY LOV PÅ TRAPPENE – STRAFFELOVEN AV 2005	 s 40

LITTERATURLISTE 42

1 INNLEDNING

1.1 Hvorfor er temaet aktuelt?

Tilsammen 1435 personer ble anmeldt for å ha svindlet 159 millioner kroner i 2009. Det er ca. ti prosent flere enn året før.

Stadig flere anmeldes for svindel med attføringsytelser og i 2009 ble 443 personer anmeldt (34 prosent flere enn i 2008). De fleste som anmeldes har jobber eller jobbet mer enn de har oppgitt på meldekortene til NAV1.

Nedenfor er tallene fra Statistisk sentralbyrå som viser utviklingen i antall straffereaksjoner fra 1999.

1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
215070	206367	239240	205988	257046	302041	316189	346882	357149	338356	312281

Av disse er bedrageri(og utroskap):

1543	1289	1932	1532	1272	1265	1839	2087	1976	1717	1522
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Selv om antall reaksjoner har økt betraktelig, holder antall reaksjoner for bedrageri seg relativt stabilt. Dog når man ser antall anmeldte fra NAV alene, ser man en dreining mot økt trygdebedrageri.

1 <http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Misbruksstatistikk/Misbruksstatistikk/226678.cms>

Nav er et stort system som flytter endel penger og gir ytelser etter vilkårene i LOV 1997-02-28 nr 19: Lov om folketrygd (heretter Ftl)². I tillegg kommer alle sakene som ikke blir anmeldt, typisk de som blir henlagt lokalt på grunn av beløpets størrelse, motstridene informasjon, NAVs egen rolle i saken og lignende. I tillegg blir også saker henlagt av politiet dersom saken ikke ventes å føre fram eller grunnet manglende kapasitet.

Tallene ovenfor gjør derfor ikke annet enn å dokumentere at bedrageri er et reellt problem, og gir en indikasjon på omfanget.

Dette er et tillitbasert system som bygger på god og redelig kommunikasjon mellom NAV og brukeren. Systemer er derfor svært sårbart og kan lett misbrukes.

De faktiske forhold som virker inn er NAVs aktive rolle i forhold til bidragsmottageren (heretter kalt brukeren). Dette er en prosess med aktiv og mye kommunikasjon begge veier, slik at man ikke ensidig kan legge vekt på brukerens handlinger når det skal vurderes om et tilfelle er bedrageri eller ikke. Brukeren selv ed kan komme i en faktisk villfarelse med «hjelp» fra NAV.

Budsjettet for utgifter til folketrygden i 2009 var på ca 276 milliarder kroner. Sett i lys av dette, blir 159 millioner kroner svært lite. Men det er helt klart at farepotensialet er mye mye større, slik at det viktig at trygdebedrageri straffes hardt og konsekvent. Med så mye penger i omløp hvert år, er det umulig å skire seg like godt som for eksempel bankene gjør ved huslån. Hensynet til at brukeren faktisk skal få penger (effektivitet) samt å unngå en alt for stor administrasjon rundt dette har gjort at man har utviklet et system som bygger i stor grad på tillit. Og 159 millioner kroner er i seg selv et stort beløp.

Man er altså i mye større grad avhengig av at brukeren gir korrekt og tidsriktig

² For eksempel dagpenger, sykepenger, attføringsstønad med mer.

informasjon til NAV som så i stor grad må foreta sine vurderinger bygd på dette, til forskjell fra for eksempel bankene. Det er helt klart at NAV har samme muligheten til å detaljundersøke før hver eneste utbetaling som bankene, men dette ville ha vært umulig i forhold til det enorme antall utbetalinger som foretas hvert år. Systemet ville rett og slett brutt sammen.

NAV forvalter også disse pengene på vegne av fellesskapet. Det er altså ikke NAV selv som taper penger på bedrageri, men den enkelte borger som da må tåle reduksjon i andre tilbud, for eksempel skole, sykehus med mer. Et bedrageri mot staten gjennom folketrygden får derfor større konsekvenser for fellesskapet enn om man skulle snytt enn bedrift, når alle bedrageriene ses under ett.

Dersom man i stor grad også skulle slippe unna med slike forbrytelser, kan det igjen også virke demotiverende for den enkelte borger som da vil føle at skattepengene like gjerne kunne vært beholdt av ham selv. Det er derfor viktig at slike forbrytelser straffes, slik at tilliten til systemet opprettholdes.

Dette igjen medfører at man faktisk må bruke ressurser på å avdekke disse bedrageriene, som medfører en ytterligere belastning på systemet.

Konsekvensene av dette, er at bedrageri mot NAV er et stort samfunnsproblem.

1.2 Problemstillingen

Hovedtema og problemstilling i oppgaven er bedrageri etter straffelovens §§270-271a . Jeg vil fokusere på bedrageri av trygdeytelser(ytelser gitt på grunnlag av folketrygdloven). Som nevnt ovenfor er det største problemet at folk jobber uten å opplyse dette til NAV, så jeg vil ha fokus på dette.

Jeg vil gjøre rede for bedrageribestemmelsene og de faktiske forhold som virker inn når man skal ta stilling til bedrageriet, gjeldene rett, skillet mellom simpelt og grovt bedrageri,

forsettlig og grovt uaktsomt bedrageri, skyldkravet og litt om den nye straffeloven som står på trappene. Jeg vil også kort sammenligne NAVs egen lovparagraf (ftl §22-15) som har mye av den samme vurderingen som §270.

1.3 Avgrensing

Jeg vil ikke gå i dybden i den alminnelige strafferetten. Straffefrihetgrunnene vil blant annet falle utenfor. Jeg vil allikevel si noe kort om nødrett, da dette har relevans i forhold til livssituasjonen mange befinner seg i og nettopp derfor trenger støtte fra NAV.

Jeg vil heller ikke behandle forsøk eller medvirkning 3.

I de fleste tilfeller av feilutbetalinger går sakene heller ikke til doms, men blir behandlet /sanksjonert av forvaltningen selv i form av utestengelse/ stans av ytelser. Her har man få/ingen sanksjoner mot medvirkning, slik at relevansen her også vil være begrenset. (Dog har man regler om identifikasjon).

Medvirkning vil også være vanskelig å bevise i slike saker, samt at beløpets størrelse som oftest vil være begrenset. Man har selvfølgelig unntak, men det vil da dreie seg om medvirkning i form av for eksempel å forfalske dokumenter(legeerklæringer, ansettelsespapirer, husleiekontrakter ol.). Disse sakene vil neppe bli påtalt som medvirkning til bedrageri, men heller føres etter mer relevante paragrafer(for eksempel dokumentfalsk, §§182-186).

Jeg vil heller ikke behandle databedrageri(§270(1) nr 2), da det er NAV selv som står for å registrere data inn i systemene. Det er saksbehandlere som registrerer

3 Den offentlige interessen man her ønsker å verne, er utbetaling av ytelser. Det er således selve utbetalingen man ønsker å forhindre dersom vilkårene ellers er oppfylt. Når skaden da er skjedd, taler vi ikke lenger om forsøk. Forsøkene stoppes gjerne i saksbehandlingen, og blir sjelden prøvd i rettsystemet.

opplysningene om brukerne inn i systemet. Dog skal den enkelte bruker skal levere meldekort(se ftl§11-7), og dette kan gjøres elektronisk. I dag bedømmes disse tilfellene i praksis etter §270 (1) nr 1. Lovens ordlyd her passer bra, men jeg tror nok man vil fortsette å bedømme disse tilfellene etter §270(1) nr 1.

Sedvanlig ser man vel fortsatt disse meldekortene som meldinger til NAV/saksbehandlerne i stedet for informasjon til automatiserte prosesser, men dette kan selvfølgelig endre seg over tid.

Det vil nok være enklere å få pådømt saker etter §270(1) nr 2 framfor nr 1, men elektronisk registrering er relativt nytt i NAV, slik at denne muligheten nok ikke har blitt vurdert.

Jeg vil også fokusere på bedrageribestemmelsene i Strl, og derfor ikke gå i dybden «straffebestemmelsene» i Ftl §22-15, selv om jeg vil forklare denne kort.

Jeg vil heller ikke behandle problemstillingen rundt dobbeltstraff. Dette vil bli for komplisert og omfattende i forhold til resten av oppgaven, selv om det er helt klart at forskjellige sanksjoner i fra NAV faller innenfor denne problemstillingen.

Jeg vil derimot behandle både simpelt og grovt bedrageri, samt grovt uaktsomt bedrageri. Særbestemmelsene om bedrageri og strl §§ 294 og 391 faller også utenfor.

1.4 Rettskildebildet

Rettskilder for nå forstå bedrageribestemmelsene er lovens ordlyd, forarbeidene til både denne og den nye straffeloven, rettspraksis, juridisk teori og reelle hensyn.

Bestemmelsene om bedrageri befinner seg i straffelovens spesielle del i del 2 om forbrytelser. Del 3 er forseelser. I forslaget til den nye straffeloven har man ikke dette

skillet(det ble av lovgiver ikke sett som hensiktsmessig eller påkrevd⁴) Det kan man vel si seg enig i; de praktiske forskjellene på hvor reglene står plassert spiller neppe stor rolle. Mer interessant er vel strafferammen for de forskjellige gradene av overtredelsen(liten, ordinær eller grov ⁵).

2. LOVHISTORIE

Straffeloven er av 22.mai 1902. Tidligere var det opp til den enkelte å selv passe på at han ikke ble lurt. Etterhvert fikk man bestemmelser i straffeloven som tok for seg bedrageri. Men bare der hvor man hadde fremkalt eller forsterket en villfarelse rettstridig.

Den største endringen av bedrageribestemmelsen fikk vi ved lov av 11. mai 1951. I denne loven ble alternativet «...utnytte en villfarelse...» lagt til. Hva som ligger i dette blir redegjort for nedenfor. Men man gikk her vekk fra årsakssammenheng mellom gjerningsmannen og villfarelsen. Gjerningsmannen trengte ikke lenger å være ansvarlig for villfarelsen, da det allikevel ble sett som uønsket adferd å også utnytte en villfarelse rettstridig.

Videre ble også «...fare for tap...» likestilt med tap. Handlingen trengte ikke lenger da å medføre et faktisk tap(formuesoverføring). Dersom alle vilkår i loven ellers var oppfylt, syntes det av mindre betydning at tapet ikke ble realisert. Man kan si at man har gått et skritt nærmere forsøk. I forhold til bevis gjorde dette det enklere å dømme for bedrageri.

§271 ble også revidert, ved at medvirkning ble lagt til eksplisitt, og det ble overlatt mer til domstolene å avgjøre når bedrageriet var grovt. Blant annet beløpets størrelse var lite

⁴ Andenæs (2008) s. 21

⁵ Ot.prp nr. 90(2003-04) s. 55-59 og Ot.prp nr. 8 (2007-08) s. 19-20.

tidsriktig, og ble gjort som et moment som skulle vektlegges.

Ved lov av 12. juni 1987 nr 54 ble §270 utvidet med første ledd nr 2 som omhandler databedrageri.

Lov av 20. juli 1991 nr 68 kriminaliserte grovt uaktsomt bedrageri, som behandles nedenfor.

Ellers har vi en ny straffelov av 2005, som ikke har trådt i kraft ennå. Men allerede er de første pensumbøkene i strafferett skrevet med denne som utgangspunkt. Denne redegjør jeg kort for i slutten av oppgaven.

3. §270 1.LEDD NR 1; DET OBJEKTIVE GJERNINGSINNHALDET

Det man ønsker å forhindre er en annens rettstridige utnyttning av ens villfarelse i vinnings hensikt. Forbrytelsen skiller seg litt ut ved at det er den fornærmede selv som foretar den tapsbringende handlingen, på samme måte som ved utpressing.

Bestemmelsen er ment som ris bak speilet, i de tilfeller der hvor man går for langt i forhold til hva som kan forventes i avtaleretten, hvor det forventes en viss lojalitet og balanse i avtalene som inngås.

Nedenfor har jeg med hele bestemmelsen for å enkelt kunne finne denne.

§ 270. For bedrageri straffes den som i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning

(1) ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse rettsstridig forleder noen til en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for, eller

(2) ved bruk av uriktig eller ufullstendig opplysning, ved endring i data eller programutrustning eller på annen måte rettsstridig påvirker resultatet av en automatisk databehandling, og derved volder tap eller fare for tap for noen.

Straffen for bedrageri er bøter eller fengsel inntil 3 år. Medvirkning straffes på samme måte.

3.1 Villfarelse

Villfarelse kan vel best forklares ved at man har en feilaktig oppfatning av de faktiske forhold.

Villfarelse er et ganske vanlig fenomen, og de fleste befinner seg nok til en hver tid i en eller annen villfarelse i større eller mindre grad. Det er ingen begrensinger på hva en villfarelse kan bestå i. Det kan være alt fra at man tror det er sol ute fordi man har sett på yr.no, til villfarelse om eierforhold til et hus. Å være i god tro er således også en villfarelse, jamfør Godtroloven. De færreste villfarelser medfører derimot noen økonomisk risiko. Villfarelsen har en sentral rolle ved bedrageri, i det den er en forutsetning for den tapsbringende handlingen.

Villfarelse kan ha flere betydninger, blant annet rettslig villfarelse og faktisk villfarelse. Rettslig villfarelse går på om man har kunnskap om de rettslige reglene, eller at man har misforstått disse. For eksempel den som tror det er lovlig å stjele.

I §270(1) nr.1 er det villfarelse hos fornærmede som er aktuell. Også rettslig villfarelse som kan utnyttes rettstridig i vinnings hensikt teller med.⁶

⁶ Man blir for eksempel lurt til å tro at et krav er foreldet.

Det er ikke stilt kvalitative krav til villfarelsen⁷; det holder at det foreligger en villfarelse. Andenæs⁸ formulerer det slik at det holder at villfarelsen «er i stand til fremkalle de virkninger loven nevner»⁹.

Det er «irrelevant om det foreligger en ren uvitenhet eller positive forestillinger om et bestemt, men uriktig faktum»¹⁰. Dette fordi den som er uvitende om noe, allikevel ikke har en riktig oppfatning av situasjonen. Etter min mening er det like straffverdig om man utnytter denne situasjonen rettstridig som om fornærmede satt med feil informasjon. Andenæs¹¹ drøfter forskjellen mellom den rene uvitenhet og villfarelse, men slutter at det neppe har noen juridisk betydning å sonde mellom disse.

I praksis vil det allikevel være store unntak. For eksempel vil den som selger et hus, og som kjenner til at det skal bygges 4 felts motorvei 3 meter på utsiden av hagen, sjelden bli straffet for bedrageri, selv om det står store verdier på spill. Man oppfordres selv til å sjekke slike planer som kjøper, og det er da vanskelig å bevise at dette er rettstridig forledelse. Dette vil selvfølgelig kunne få kontraktsrettslig etterspill, men etter min mening har man vel her den samme forbryterske vilje som andre «bedragere». Vinnings hensikten er i hvert fall helt klar.

7 Til sammenligning vurderer strl §57 hvor unnskyldelige den rettslige villfarelser er i forhold til straff

8 Andænes, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 382

9 Andænes, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 382

10 Bratholm, Straffeloven kommentarutgave, Anden Del, Forbrytelser s 714

11 Andænes, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 382

Det er også et krav om at det er en person som er i villfarelse. Manipulerer man en maskin, er det ikke bedrageri. Dette må i stedet vurderes i forhold til §270(1) nr 2(databedrageri), eventuelt tyveribestemmelsene. Tvilsspørsmål oppstår der man lurer en person som igjen skal mate opplysningene inn i en datamaskin. Etter min mening faller man utenfor bedrageribestemmelsene dersom det er maskinen som foretar prosessen/vurderingen. Resultatet blir da at det er maskinen som er lurt¹².

Et klassisk eksempel på villfarelse er den hvor man sender ut masse regninger for diverse tjenester til et utall firma, uten at man har levert noen form for tjeneste, og ei heller har tenkt å gjøre det. Man satser her på dårlige regnskapsrutiner/dårlig kommunikasjon innad i de større selskapene, slik at regningene betales fortløpende i den tro at man har bestilt den aktuelle tjenesten. Tilsvarende var det i Rt 2000 s 1853 solgt oppføringer i en nettbasert telefonkatalog med så dårlig oppslutning at verdien var tilnærmet lik null.

De mer utrolige eksemplene er der hvor man har «vunnet» 1 mill kr, men man må deponere 10 000 kr får å få dem tilsendt. Man kan stille spørsmål ved at det i det hele tatt er mulig å bli lurt av dette. Dog er dette også villfarelse; den enkelte legger til grunn de « faktiske forhold» og handler ut fra dette.¹³

Derimot er det ikke villfarelse dersom en man låner penger ikke vedkjenner seg dette i ettertid, men blankt lyver om å ha mottatt pengene. Man er «ikke ført bak lyset», og det er derfor ikke snakk om en villfarelse.

I Rt 1912 s 392 ble en som nektet for å ha fått utbetalt trygdepenger via posten domfelt

¹²Her kan nok NAV få seg en overraskelse. Praksis i feilutbetalingssaker er at NAV sender over straffesakene til politiet, som igjen vurderer tiltale, Jmfør strl§ 280. Som nevnt tidligere, har NAV beveget seg fra personlig oppmøte og papirmeldekort til elektronisk meldekort, som igjen kun behandles maskinelt. Dersom man legger til grunn at feil på meldekort ikke lenger skaper en villfarelse(det er maskinen som blir lurt), har man «glemt» å oppdatere påtalemyndighetene om dette. Disse fører derfor fortsatt sakene på sin «vante» måte, etter §270(1) nr. 1. Dette blir da ikke lenger holdbart, da det ikke foreligger en villfarelse. Dersom dette oppdages før domsavsigelse, kan det rettes på underveis ved at dommeren (om)subsummerer tilfellet under (1) nr 2.

for bedrageri, ved at han fremkalte en villfarelse, som kunne forlede posten til å frafalle et tilbakebetalingskrav.

3.2 Den straffbare handlingen

Det objektive gjerningsinnholdet(hvilke handlinger som er definert som straffbare) i §270 1.ledd nr 1 kan deles i 3.

Gjerningsmannen må:

- 1. fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse**
- 2. rettstridig forlede noen til en handlingen**

Og handlingen må:

- 3. volde tap eller fare for tap for den forledede, eller den han handler for.**

13 Legger ved et eksempel fra min egen e-post: Haster Ringe etter hjelp!
Fra Mariam Abdullah
E-pos: mariam888abdullah@yahoo.no

Kjæreste i tankene,
Dette brevet kan komme til deg som en overraskelse siden vi har ikke hatt noen tidligere
correspondence. Dette er som følge av den mørkeste situasjonen jeg fant meg selv inn.

Mitt navn er Mariam Abdullah, datter til den avdøde Mr. Mohammed Abdullah fra Sierra Leone. min far var tidligere direktør for finans Sierre Leone diamanten gull gruvedrift samarbeid i Freetown den økonomiske hovedstaden i Sierra Leone før hans altfor tidlige død. Jeg er 23 år gammel, fikk jeg din kontakt under min leting etter pålitelige, dyktige og troverdig person som kan hjelpe meg i denne mørkeste øyeblikk av livet mitt. jeg mistet min far, mor og to søstre i en bilulykke da vår sjåføren var i ferd med å kjøre over jernbanen uten å vite at toget allerede var på det tidspunktet med hastigheten. jeg er i live skriver du fordi jeg var heldig å være hjemme på tidspunktet for ulykken (osv; e-posten fortsetter i det uendelige...)

3.2.1.

...fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse...

Å fremkalle noe vil si at man foretar en handling hvor man «aktivt» skaper en villfarelse om de faktiske forhold. Man bidrar her sterkt til at en villfarelse oppstår. I forhold til NAV kan dette for eksempel være at man melder seg som arbeidsledig til tross for at man har full jobb. NAV har da blitt forledet på grunnlag av brukerens initiativ til å kontakte NAV, en villfarelse de ellers ikke ville hatt. Hos NAV skal man sende meldekort hver 14 dag hvor NAV ettertrykkelig spør om dette.

I juridisk teori er det hevdet at man også kan fremkalle en villfarelse ved fortielse. Uten å utelukke muligheten for det, synes vel det vanskelig. Jeg kan vanskelig se for meg at dersom en person står rett opp og ned helt stille, vanskelig kan sies å fremkalle noen villfarelse. Men det er på det rene at unnlatelser likestilles med handlinger generelt i Straffeloven. Har man derimot en opplysningsplikt, vil fortielse helt klart kunne fremkalle en villfarelse.^{14.15.}

Eksempelene som brukes i teorien synes jeg mer indikerer situasjoner hvor man i forkant har satt seg i en situasjon hvor påfølgende passivitet kan få betydning, for eksempel hvis man er ansatt for å bringe opplysninger om for eksempel børsen til kunder, men lar være. Tilsvarende for NAV hvor man har en særskilt opplysningsplikt kan være at man mottar sluttvederlag som skal kompensere for lønn framover i tid, samtidig som man

14 Jamfør Lov om Folketrygd § 4-8. Meldeplikt og møteplikt:

For å ha rett til dagpenger må medlemmet melde seg som arbeidssøker til Arbeids- og velferdsetaten.

Medlemmet må melde seg hver fjortende dag (meldeperioden). Arbeids- og velferdsetaten bestemmer hvordan melding skal skje.

15 § 4. Overalt, hvor denne Lov benytter Ordet Handling, er, medmindre det modsatte udtrykkelig er sagt eller fremgaar af Sammenhængen, derunder ogsaa indbefattet Undladelse af at handle.

mottar trygdeytelser¹⁶.

Noe stort problem volder ikke denne sontringen. Alternativt holder det dersom man på en eller annen måte **styrker** en villfarelse. Å styrke en villfarelse innebærer at man ikke er nødt til å fremkalle den, men at man helt klart har en rolle i å forsterke villfarelsen som lå der fra før. Den NAV ansatte som for eksempel tar det for gitt at brukeren ikke ville søkt om dagpenger dersom han ikke var arbeidsledig, hvor brukeren spiller med og ikke opplyser om noe annet. Ved å ikke si klart i fra at han har en jobb, har han styrket saksbehandlerens villfarelse.

Her åpner man også for at ren passivitet kan være nok. Dog må styrkelsen være rettstridig(se avsnittet om dette nedenfor). Her kan man mot bedre vitende forholde seg passivt, og på den måte styrke en villfarelse.

Andenæs¹⁷ viser til selgeren av en skipsaksje hvor selgeren nettopp har fått vite at selskapets (eneste?) skip har lidt havari, og fortier dette. Andenes mener selgeren har utnyttet kjøperes uvitenhet, men ikke styrket en villfarelse. Etter min mening holder dette neppe mål. Kjøperen befinner seg etter min mening helt klart i en villfarelse, og selgeren styrker helt klart denne ved å fortsette salget. Det er liten tvil om at de kontraktsrettslige sanksjonene ville rammet dette. Etter min mening vil man også kunne straffes for bedrageri.

Rent språklig vil all handling som ikke avklarer villfarelsen lett kunne tolkes som å styrke denne.

Dersom den «villfarne» ikke legger til grunn opplysningene gjerningsmannen lirer av seg, foreligger det høyst et forsøk på bedrageri. I de tilfeller hvor resultatet/villfarelsen

¹⁶ Jamfør § 21-3. Medlemmets opplysningsplikt

En person som krever en ytelse, plikter å gi de opplysninger og levere de dokumenter som er nødvendige for at Arbeids- og velferdsetaten, Helsedirektoratet eller det organ Helsedirektoratet bestemmer skal kunne vurdere om vedkommende har rett til ytelsen. Den som mottar en ytelse, plikter å underrette etaten om endringer i forhold som kan være avgjørende for om vedkommende fortsatt har rett til ytelsen eller for å kunne kontrollere ytelsens størrelse.

¹⁷ Andenæs, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s381

forblir upåvirket, fordi man kanskje ikke har tillit til vedkommende, kan man heller ikke sies å ha fremkalt eller styrket villfarelsen.

Man trenger verken å ha fremkalt eller styrket villfarelsen dersom man allikevel **utnytter** villfarelsen. Hvor relevant vilkårene ovenfor blir sett i lys av dette, kan nok diskuteres, og vil vel kanskje ha størst betydning i vurderingen av skyld i straffeutmålingen. Å utnytte en villfarelse innebærer at man har høstet en fordel av en annens feilaktige virkelighetsoppfatning, uten at man har noen rolle i hvorledes denne har oppstått.

Der hvor gjerningsmannen verken har fremkalt eller styrket villfarelsen, men allikevel utnytter den(rettstridig), har lovgiver funnet ut at dette er like straffverdig. Man kan vel kort fortalt si at man ønsker å kriminalisere alle tilfeller der hvor man rettstridig bruker en annens villfarelse til egen vinning. Det kan ikke være tvil om at dette vilkåret utvider rekkevidden av §270(1)nr 1 markant. Man krever ikke lenger at gjerningsmannen har hatt noen skyld i eller påvirkning av villfarelsen. Man har således ikke noe krav til årsakssammenheng som ved de to foregående alternativene. «Fremkalle» og «styrke» blir derfor rent språklig overflødig, men er selvfølgelig relevante ved vurdering av skyldgraden i straffeutmålingen. I eksempelet ovenfor om sluttvederlag, ville man derfor allikevel kunne dømmes for bedrageri selv om man ikke visste om man skulle få dette vederlaget(og man ikke hadde en opplysningsplikt), fordi NAV ved utbetalingen plutselig befinner seg i en villfarelse om de faktiske forhold, og brukeren ved å motta videre støtte utnytter denne. Vinnings hensikt oppstår når brukeren vet at NAV vil kreve pengene for samme periode tilbake, men unnlater og opplyse om denne.

rettstridig forlede noen til en handling

Vilkårene gjennomgått ovenfor ville alene gitt bedrageribestemmelsene ganske omfattende virkeområde. Det holder ikke alene at man har fremkalt, styrket eller utnyttet en villfarelse. Man må også ha rettstridig forledet noen til en handling. I dette ligger det et krav til årsakssammenheng, og et krav til en «aktiv» handling(men som selvfølgelig kan frambringes med passivitet). Kort sagt utnytter man ikke bare villfarelsen, men man får fornærmede til å agere ut i fra denne. Dersom fornærmede fortsetter upåvirket, foreligger det heller ingen årsakssammenheng. Dog kan man da straffes for forsøk(behandles ikke her).

3.2.2 Forlede

Å **forlede** noen medfører sjelden noen problem der gjerningsmannen har fremkalt eller styrket villfarelsen. Der hvor utfallet har blitt endret som følge av villfarelsen i for eksempel en avtale, er kravet oppfylt. Her har gjerningsmannen opptrådt aktivt. Derimot kan det volde mer tvil dersom gjerningsmannen kun utnytter en villfarelse.

Dersom han opptrer mer passivt, må man vurdere de konkrete forholdene. Mottar man pengene ved en feiltelling og er klar over dette, men forholder seg passiv, blir dette allikevel bedrageri¹⁸.

Man synes her å konstruere en årsakssammenheng mellom feiltellingen og passiviteten. Det er på det rene at man utnytter villfarelsen. Andenæs¹⁹ forklarer dette med: « Såfremt det etter omstendighetene er rimelig å forlange av gjerningsmannen at han ved

¹⁸ Jamfør SKM s 244 annen spalte.

¹⁹ Andænes, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s384

aktiv handling bringer offeret ut av villfarelsen og dermed avverger den tapsbringende disposisjon, kan årsakssammenheng foreligge.²⁰

I Rt 2003 s 122 bidro gjerningsmannen sterk til at ekspeditøren foretok en feiltelling. Gjerningsmannen ga først en 500- lapp, ba om å få den igjen da han hadde mindre veksel, ga den samme 500- lappen tilbake og ba om å heller få en 1000 lapp. I en kasse med kø og stress, var det lite tvil etter min mening at han klart fyller vilkårene for straff etter §270(1) nr. 1.²¹

Er «gjerningsmannen» ikke klar over feilutbetalingen, har han selvfølgelig ikke forledet noen. Det samme gjelder der hvor han blir klar over feilutbetalingen før han har brukt pengene. Et annet spørsmål blir om dette kan betraktes som underslag.

3.2.3 Rettstridig

Forledelsen må også være **rettstridig**. I forarbeidene til Straffeloven forklares dette med : «hvad der efter den gjældende Retsopfatning er utilstedelig i Handel og Vandel»²² Rettstridigheten retter seg mot handlingens moral, og det er alminnelige moralske dommen over handlingen som legges til grunn. Dette er en rettslig standard som viser til skikk og bruk i næringslivet. I praksis begrenser dette omfanget av

²⁰ Personlig tror jeg nok at «forlede» rent språklig ikke er det beste ordet man kunne brukt i forhold til å «utnytte» en villfarelse, slik at man i denne sammenhengen må lese det kun som et krav om årsakssammenheng mellom villfarelsen og handlingen, og ikke legge til grunn annet enn at gjerningsmannen utnytter dette.

²¹ Er man helt passiv, er det etter min mening litt vel strengt å skyve ansvaret for «fornærmedes» uaktsomhet(feiltellingen) over på «gjerningsmannen». Dette er nok mest vanlig i butikker. Sett litt i lys av forbrukervern forøvrig, synes det vel mer nærliggende at i forbrukerforhold er det mer riktig at butikken(den profesjonelle part) bærer denne risikoen. I praksis vil nok dette være tilfelle. Men desto større summer det er snakk om og mer likeverdig partene er, jo mer vil etterhvert hensynene bak §270 gjøre seg mer gjeldene.

²² SKM 1888 s 63

bedrageribestemmelsen ytterligere.

I dette ligger det at det er uønsket adferd man vil til livs i forretninger. Det er all handel som er «målgruppen». Man ønsker å legge føringer på hvordan all handelen foregår, selv om man nok tar for seg de mer ekstreme metodene, og ikke befinner seg i kjerneområdet for hvordan handel skal gjennomføres.

Tilsvarende finner vi prinsippet om «...redelighet eller god tro...» i avtaleloven 33.

Ordet ble vurdert sløffet ved lovrevisjonen i 1951, men departementet beholdt det «for å unngå tolkningsvanskeligheter i praksis»²³. Etter min mening er det greit pedagogisk at ordet ble stående, selv om det ikke har noen juridisk betydning. Tilsvarende finner vi «...redelighet eller god tro...» i avtaleloven 33.

Dette er alle regler som er ment å treffe uønsket adferd, men det er ikke gitt at vurderingen blir det samme, og i juridisk teori er det delte oppfatninger om dette. Andenæs²⁴ tar til orde for en strengere tolkning for anvendelse av straff enn rene sivilrettslige konsekvenser som for eksempel heving av kjøp. Motargumentet her blir vel at standarden nettopp er hentet fra sivilretten. Ting blir ikke mer akseptabelt i næringslivet selv om det kreves at noe mer av «utilbørlig» i strafferetten enn i forretningsverden, dersom handling ellers strider mot redelighet og god tro. Hensynene til fornærmede gjør seg like gjeldene selv om begrepet redelighet og god tro vurderes etter straffeloven eller avtaleloven.

Derimot synes det veldig riktig at dette er en rettslig standard, som justeres i forhold til samfunnet ellers. I forhandlinger kan man vel trygt legges til grunn at mye kan sies i forkant av kontraktsinngåelsen uten at dette blir bedrageri. Det avgjørende blir hvor mye tillit man legger i det som blir sagt.

Det er vanlig at selger og kjøper av brukte ting gir sterke føringer for at det ikke er rom for å senke prisen/ by så mye som prisforlangende. Jeg har ikke så lyst på akkurat en veldig dyr bil; den er nemlig til svigemor ol.

²³ Andenæs, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 386

²⁴ Andenæs, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 386

Dette regnes som innenfor redelighet og god tro som vanlig forhandlingtaktikk. Dette fordi det ikke er snakk om konkrete opplysninger som kan virke inn. Dette blir derfor heller ikke straffverdig i forhold til straffeloven.

Det samme gjelder reklame. Ord som verdens beste, byens største pizza ol er ikke ord man kan legge noe i. Heldigvis kan man vel si at markedsføringsloven og markedsrådet/forbrukerrådet har strammet inn i forhold til reklame. Selv om man daglig bli utsatt for svada/ villedende reklame, stilles det større og større krav til sannferdig og relevant innhold også her. Dog er det sjeldent villedende reklame blir vurdert i forhold til bedrageribestemmelsene.

Noe av grunnen til dette er fordi beløpet i forhold til den enkelte «fornærmede» er bagatellmessig, og sjelden anmeldes. Bratholm²⁵ er i juridisk teori at bedrageribestemmelsene burde vært brukt oftere, siden behandling etter markedsføringsloven er sendrektig, og at gevinsten fram til et eventuelt vedtak kan beholdes. Det preventive hensyn er således dårlig ivaretatt. Der hvor det reklameres kynisk med profitt som eneste mål, og man forsettlig går ut for å lure mest mulig kunder, er det vanskelig å si seg uenig.

Hvor grensene for hva som er rettstridig er overlatt til domstolene, og bygger på en helhetsvurdering. Denne vurderingen må som sagt starte med hva som er alminnelig akseptabelt innen for handel og vandel.

I forhold til reklame, har Høyesterett i Rt 1979 s 902 tatt stilling til når opplysningene ble av en slik karakter at de ikke lenger var generelle overdrevne opplysninger. Opplysningene var så «*eksakte og konkrete*» at en leser ikke kunne ha noen forutsetning for å vite at dette ikke var overdreven reklame²⁶.

Man har i utgangspunktet ingen plikt til å opptre aktivt for å oppklare villfarelser. Men

²⁵ Bratholm, Strafferett og samfunn s 49-51

²⁶ Jamfør Rt 1979 s 902: *Dette er så eksakte og konkrete opplysninger at leseren må ta dem bokstavelig. Han har ingen foranledning til å vurdere disse opplysninger som så overdrevne og skjønsmessige at han ikke skulle kunne stole på dem.*

taushet kan også bli i strid med redelighet og god tro. Det understrekes i forarbeidene.²⁷ Det må derfor kreves mer for å si at noen har forledet noen rettstridig ved taushet enn ved en aktiv handling. Forarbeidene²⁸ likestiller de situasjoner hvor det foreligger en juridisk opplysningsplikt, med de tilfeller hvor gjerningsmannen forholder seg på en slik måte at man kan forvente at han kommer med opplysninger, eller hvor det ut fra alminnelig skikk og bruk kan forventes at opplysninger blir gitt.

Handler man på kreditt med positiv kunnskap at man er konkurs og ikke kan betale, er man i hvert fall langt på vei til å være uredelig. Men det å yte kreditt innebærer en risiko for nettopp dette, slik at man ikke ubetinget kan si at kredittyteren har blitt rettstridig forledet til en handling. Har man i forkant av kreditten bevisst gitt uriktige opplysninger om sin finansielle situasjon, er man helt klart innenfor det som kan straffes som bedrageri. Der hvor situasjonen endrer seg til det verre etter at kredittvurderingen er foretatt, bør vel utfallet etter min mening bli et annet. Konjunktursvingninger er ganske vanlig, og risikoen bør beregnes inn i rentene og risikoen spres på flere kunder.

Har man fått innvilget kreditt uten å ha nevnt eller blitt spurt noe om sin finansielle situasjon, synes det mer som en bevisst risiko kredittyteren har tatt(aksept). Men igjen må dette måles opp med når den som gis kreditt sitter med positiv kunnskap om at han ikke kan betale.

Har man en særskilt opplysningsplikt, for eksempel dersom en mottar ytelser fra NAV, blir selvfølgelig situasjonen en helt annen. Har man en lovfestet eller kontraktsfestet opplysningsplikt, strider det helt klart i mot redelighet og god tro å ikke opplyse forhold som kan virke inn på utbetalingen. Fyller man ut meldekort for dagpenger uten å opplyse om at man er i full jobb, er det helt klart at passiviteten her er straffbar.

I forhold til folketrygdloven som har sine egne sanksjoner i slike tilfeller, kommer også problematikken om dobbeltstraff opp. Spesielt interessant blir vel dette for de som både

²⁷ Jamfør Indst.O.VIII (1890) s.4-5

²⁸ JamførSKM 1888 s. 63 første spalte

har mistet dagpenger, blitt utestengt²⁹ og senere dømt til fengsel for samme forholdene.

Også hvem som er parter i «bedrageriet» er her relevant. Høyesterett har sett strengt på denne type trygdebedrageri. Det vil si at det skal mindre til her for å være i strid med redelighet og god tro, fordi hele trygdesystemet er avhengig av et utpreget tillitsforhold. Det almenntilgjengelige hensynet veier her særdeles tungt.

3.2.4 som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for, eller

Ved tap eller fare for tap snakker vi om økonomiske tap. Fram til lovrevisjonen av 1951 ble formuestap brukt, og man har ikke ment å endre dette. Blir man for eksempel narret til å gi fra seg bilder av seg selv på nett til en som utgir seg for å være ung, singel og med håret i behold, snakker vi ikke om tap etter §270(1) nr 1. Fram til 1951 var det et krav at det skulle finnes sted en formuesoverføring³⁰.

Etter min mening har man da sett for seg en berikelse av «gjerningsmannen». Et juridisk problem blir da i de tilfelle hvor man svindler til seg en bil hvor det eksisterer et salgspant, men bilens verdi er null. Gjerningsmannen går her da i minus og. Fordringshaveren av salgspantet vil jo her ikke ha lidt noe tap. Noe praktisk problem vil dette neppe være, i strafferettslig forstand. Man kan eventuelt straffes for forsøk.

Ved å tilføre «...fare for tap...» utvidet man lovens virkeområde. Det var ikke da lenger nødvendig med en formuesoverføring. Også fremtidig tap kunne da omfattes.

Tapet eller faren for tap trenger ikke å være av varig karakter. Den som tar for eksempel en slurk av en annens akevitt, har foretatt en formuesoverføring.³¹ Det er derfor ikke

²⁹ Jamfør lov om folketrygd §22-15

³⁰ Jamfør SKM 1896 s 240. Dog er dette modifisert i Rt 1975 s 473, hvor det ble lagt til grunn vinnings hensikt ved tyveri av sjekkblanketter, selv om verdien ikke skulle realiseres før senere.

³¹ Jamfør Andenæs, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 318

bare overføring av penger som kan volde tap, men også ting med en økonomisk verdi som biler, maleriet og lignende. Fare for tap utvider virkeområdet til å for eksempel gjelde ting som i framtiden kan få en økonomisk verdi, for eksempel en malebørste som brukes av en per nå ukjent kunstner.

Mottar man trygdeytelser, er det feilaktig utbetaling man søker å forhindre. I det betalingen er gjennomført, har man gått fra forsøk til fullbyrdet forbrytelse. Det er altså utbetalingen «...som volder tap eller fare for tap...». Som oftest vil det være snakk om en transaksjon når man snakker om tap.

Andre juridiske problemstillinger oppstår der det ikke er noen beskyttelsesverdige interesser på spill, for eksempel den som har kjøpt bakepulver i den tro at det var kokain. Men her er det sikker rett at bedrageribestemmelsene kommer til anvendelse, og etter min mening med rette. Man kan selvfølgelig le litt av ironien i det, men andre løsninger ville ført til rettsløse tilstander i større grad her. Dog finnes det nok store mørketall, hvor gjerningsmannen selv blir lurt, og kvier seg for å offentliggjøre at han er blitt lurt, samt å inkriminere seg selv.

Dersom det er «selgeren» av «narkotikaen»(bakepulveret) som blir lurt til å gi fra seg dette uten vederlag, har det neppe skjedd en formuesoverføring. Bakepulveret har ingen omsetningsverdi, og det ville etter min mening være veldig rart om man her skulle beskytte «selgerens(svindlerens)» interesser gjennom straffesystemet. Resultatet da kunne jo bli at «offeret/brukeren» i erstatningssaken måtte betale/ erstatte markedsverdien for narkotika for bakepulveret.

Andenæs¹⁷ kaller dette mangel på legal verdi, og at man da heller ikke kan si at man i lovens forstand er påført tap eller fare for tap.

Illegal omsetning av ellers lovlige produkter blir både og. Vinflasker kjøpt etter gjeldene regler er helt klart innenfor det som beskyttes av §270(1) nr 1, mens for

¹⁷ Andenæs, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 389

eksempel omsetning av tyngre legemidler ikke gjør det, for eksempel morfin. Her er narkotikalovningen helt klart et moment i vurderingen, som regulerer omsetning detaljert. Formålet med loven må her sies å veie tungt.

Mindre alvorlig blir derfor brudd på alkoholloven, som forøvrig ikke har like strenge regler omsetning. Det er allmenn akseptert at man på fest videreselger vinflasker, der hvor kjøperen er over 18 år(lovlig alder). Tilsvarende tolereres ikke salg av morfin.

Streng tatt trenger man ikke rammes av tap for at §270(1) nr 1 kommer til anvendelse. Kjøper man en bil som selgeren har skrudd kilometerstanden tilbake på til faktisk markedsverdi, rammes man allikevel av bestemmelsene³². Her er det kjøperens forventning som legges til grunn. Andenes³³ er ikke like enig her: *«At han ikke har gjort den gode forretningen som han hadde grunn til å regne med, er ikke det samme som om han har lidt tap.»*

Etter min mening vil det derimot ved for eksempel videresalg oppstå det et fare for tap. Markedsverdien av en bil bestemmes hovedsaklig av hvilket år bilen er produsert, og hvor mange år den faktisk har kjørt. 1 år omregnes til 20 000 kjørte km. Dersom en 5 år gammel bil har kjørt 120 000km, regnes den som en 6 år gammel bil. Selv om man har betalt markedsverdien for en bil som er 6 år gammel, kunne man fått en fortjeneste dersom man kunne solgt bilen til samme pris året etter. Kjøperen har derfor lidt et tap.

Det samme kan sies om aksjer, loddseidler, tippekuponger med mer; kjøperens forventning. Heller ikke at man er forsikret mot tap fritar for straff; det har skjedd en formuesoverføring(faktisk da 2).

I Rt 1984 s 904 var tilfellet at distriktsjefen personlig beholdt betalingen fra underleverandører. Saken ligger nok i grenseland etter hva som er bedrageri, og hva som er underslag. At dette ble bedrageri ligger nok i at vedkommende gikk utenfor det som var påregnelig for arbeidsgiveren og jobbinstruksen(min mening). Gjerningsmannen hevdet at underleverandørene da hadde da et vanlig krav mot

³² Rt 1971 s 804

³³ Andenæs, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 390:

selskapet, og således ikke led noe «...tap eller fare for tap...». Dette ble «gjerningsmannen» ikke hørt med, da saken sannsynligvis ville bli omtvistet og utfallet høyst usikkert. Faren for tap er da høyst reell³⁴. En vanlig fordring mot arbeidsgiveren var derfor ikke nok til å utelukke tap eller fare for tap.

I litt historisk perspektiv kommer dekningsløse sjekker. Ved bruk av sjekker vil det vel alltid være en fare for tap, om en midlertidig. Men bestemmelsen er ikke ment å dekke tilfeller som dette³⁵. Det må her undersøkes konkret om det er voldt fare for tap³⁶, og i de fleste tilfeller vil man mangle forsett og vinnings hensikt. Men dersom man vet man er insolvent og ikke har noen mulighet for å innfri «kreditten», vil man kunne dømmes for bedrageri³⁷.

Ved salg av stjålne gjenstander, er det helt klart bedrageri. Det samme gjelder gjenstander man bare har lånt. Kjøperen her vil jo språklig sett ikke lide noe tap eller fare for tap dersom han vinner rett etter Godtroloven. Men «fare for tap» innbefatter også merarbeidet det vil medføre ved å måtte hevde sin rett ³⁸. Det vil uansett være «fare for tap» fordi man har en rett etter Godtroloven, men ingen plikt til å gjøre bruk av den³⁹.

Ved likestillingen av «tap» og «fare for tap» er det ikke lenger like mye rom for tvil når forbrytelsen er fullbyrdet. Har det skjedd en formuesoverføring er man innenfor. Men også i de tilfeller hvor man har oppnådd muligheten for «fare for tap». Typisk her kan

34 Rt 1984 s 904: «*Utfallet av en tvist kunne ikke på forhånd fortone seg som opplagt, og ved siden av prosessrisikoen vil også den naturlige utilbøyelighet som de fleste føler mot å gå til sak om mindre beløp, kunne føre til at kravet blir oppgitt eller forlikt uten full dekning.*»

35 Jmfør Ot.Prp nr 75 (1948) s 10 annen spalte

36 Bratholm, Straffeloven kommentarutgave, Anden Del, Forbrytelser s 718 jmfør Rt 65 s429 og Rt 90 s 1054

37 Dersom man løste sjekk i bank, ble det etter Rt 70 s 758 irrelevant hvilken bank som faktisk ble sittende igjen med tapet, i det det ble lagt til grunn at innløsende bank ble påført tap eller fare for tap. Før dette ble man faktisk frifunnet(dersom sjekken var på under 500kr) fordi innløsende bank ikke ble regnet som den som ble sittende igjen med tapet, jfr avtalen mellom sparebankene som garanterte for sjekker opp til 500 kr seg i mellom.

38 Rt 84 s904

39 Jmfør Ot.Prp nr 56 (1976-77) s 42

være at man får overrakt en fullmakt til å ta ut penger fra en konto. Inngår man en avtale, er det tidspunktet for avtaleinngåelsen som legges til grunn(fare for tap), selv om konsekvensene av avtalen avverges, for eksempel at man ikke overlater nøklene til båten man har solgt.

I forhold til NAV vil det være på det rene at det foreligger fullbyrdet bedrageri ved overføring av penger. Dette er også skjæringstidspunktet som fortsatt legges til grunn. Men ved en løpende ytelse kan det være vanskelig å stadfeste når et tap oppstod, eventuelt når forutsetningene for utbetalingen ble endret. I forhold til «...fare for tap...» spiller det ikke lenger så stor rolle om pengene er utbetalt eller ikke. Fare for tap oppstår i det øyeblikket forutsetningene blir endret, og forsettet utvist når gjerningsmannen blir klar over dette. Det holder nå altså med faktisk kunnskap om at man for eksempel vil motta et sluttvederlag fra en tidligere jobb dersom man mottar dagpenger for samme periode.

Tapet må også ramme «... tap for ham eller den han handler for...». Det må være årsakssammenheng mellom villfarelsen, tapet og den som har blitt lurt, eller noen den handler for. Går tapet ut over en som ikke er «lurt», foreligger det heller ikke bedrageri etter § 270(1) nr 1. Hvem den bedratte handler for, kan være typisk en verge for en umyndig eller en ansatt i et firma som handler på vegne av firmaet.

Her kan det være verdt å nevne at det etter dansk lov er tilstrekkelig at tapet er voldt for «nogen for hvem handlingen eller undladelsen bliver afgørende»⁴⁰, som da også omfatter tredjemann.

Et bra eksempel for å illustrere «... den han handler for...» er Rt 1971 s 472: Her hadde man på M/S Oslofjord laget en egen «turistvaluta(spending vouchers)». En bartender kopierte disse for bruk i pokerspill. Spørsmålet her ble om han kunne regnes å handle for rederiet. «At han ikke hadde opptrådt direkte overfor rederiet, men hadde satt de falske vouchers i omløp overfor medspillerne, kunne ikke hindre at forholdet ble å

⁴⁰ Andenæs, Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene s 392

betrakte som bedrageri overfor rederiet.» Dette fordi han måtte forstå at de senere ville bli brukt/innløst av skipets kasserer, og rederiet dermed utsatt «for tap eller fare for tap».

Selv om dette ikke er en naturlig språklig forståelse av å handle for, må det kunne legges til grunn at som ansatt vil han alltid være en representant for selskapet, og at bedrageriet kun var mulig fordi han var ansatt i selskapet, og at det derfor er naturlig å regne at han handlet for selskapet, selv om dette ikke er presisert i dommen.

Dersom villfarelsen rammer en bank, men tapet blir belastet en tilfeldig kontoinnehaver(for eksempel ved bruk av falske sjekker), er det ikke sikker rett at dette er bedrageri. Men etter min mening vil det nå være vanskelig å ikke regne dette som en banken handler for, selv om dette ikke har vært sikker rett. Dette underbygges av RT 1993 s 338, hvor banken ble regnet å handle for trygdekontoret, og Rt 1990 s 405 hvor det ble antatt at næringsdrivende som etter avtale med kredittkortselskapene godtar dette som betalingsmiddel, handler på vegne av dette⁴¹.

Uansett vil det være bedrageri dersom banken/bedriften selv må dekke tapet.

Bratholm⁴² argumenterer også for at dommen kan brukes til å tolke «...handler for...» utvidende⁴³, ved at det etter §270(1) nr 2 holder at tapet/faren for tap rammer

41 For Høyesterett har vært fremlagt de avtaler finansieringsselskapet hadde inngått med forretningene om bruken av kredittkort som betaling for varer, og med postgirokontoret for kortbruk ved betalingsformidling og kontantuttak ved postkontorene. Etter disse avtalene er de næringsdrivende forpliktet til å godta kvittering på kontobelastninger legitimert ved gyldig kredittkort, som fullt oppgjør ved salg av varer og tjenester, og postkontorene er forpliktet til å godta kredittkortet ved kontantuttak-transaksjoner under en fastsatt "ringegrense" – nå kr. 3.000 – skal godtas uten saldokontroll hos kortselskapet. Kortselskapet - finansieringsselskapet – står ansvarlig for oppgjøret med brukerstedene såfremt disse ikke har opptrådt uaktsomt.

42 Bratholm, Straffeloven kommentarutgave, Anden Del, Forbrytelser s 720

43 Rt 1990 s 405(407): Jeg legger til at utviklingen av automatikken ved betalingskort gjennom datateknikken har ledet til tilføyelsen av et nytt alternativ 2 i bedrageribestemmelsen i straffeloven § 270 første ledd ved lov av 12. juni 1987 nr. 54, som lyder: "(2) ved bruk av uriktig eller ufullstendig opplysning, ved endring i data eller programutrustning eller på annen måte rettsstridig påvirker resultatet av en automatisk databehandling, og derved volder tap eller fare for tap for noen."

«...noen...», som strekker seg lenger enn(1) nr 1, og dommeren har gitt uttrykk for at disse var ment å dekke det samme.

I forhold til testament kan man heller ikke si det foreligger bedrageri dersom man «lurer» testator. Denne lider intet tap, og står relativt fritt til å endre dette underveis. Tapet blir således hos arvingene, som ikke er beskyttet her.

I forhold til omsetningsgjeldsbrev, hvor A har innfridd gjelden, men B selger dette videre til C, foreligger det ingen villfarelse hos A. C kan heller ikke sies å handle på dennes vegne. Derimot kan dette medføre komplikasjoner³¹ for C, som risikerer å få problemer med innfordringen, slik at han regnes både som villfaren og risikerer tap.

3.3 Momenter som gjør et bedrageri grovt.

§ 271. Grovt bedrageri straffes med fengsel inntil 6 år. Bøter kan anvendes sammen med fengselsstraffen. Medvirkning straffes på samme måte.

Ved avgjørelsen av om bedrageriet er grovt skal det særlig legges vekt på om handlingen har voldt betydelig økonomisk skade, om den skyldige har foregitt eller misbrukt stilling eller oppdrag, om han har forledet almenheten eller en større krets av personer, om han har bokført uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap, eller om han vitende har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred.

Etter mitt syn har lovgiveren hermed ment å likestille bedrageritilfellene ved bruk av betalingskort hva enten den tapsbringende disposisjon er fremkalt ved hjelp av en villfarelse hos et menneske, eller gjennom mating av uriktig informasjon inn i en datamaskin, se NOU 1985:31 side 29 spalte 1 og Ot prp nr. 35 1986-87 26 spalte 2.

³¹ Jamfør Rt 1984 s 904

I dagens samfunn er de fleste typer av lovovertridelser påregnelige. Parkerer man en bil med en mobiltelefon liggende i frontruten, vil ikke mange bli overasket om den er borte når man kommer tilbake.

Selv om man da har «akseptert» bedrageri, er det likevel noen ting man ønsker å straffe hardere. Man klassifiserer da overtredelsen som grov sammenlignet med en simpel overtredelse av loven. Effekten av dette kan vel diskuteres, men samtidig vil allmennheten synes noen ting bør straffes hardere enn andre. Her er det igjen opp til domstolene å følge samfunnsutviklingen(rettslig standard), men lovgiver har gitt visse føringer i form av momenter som skal tillegges vekt. På samme måte har man regler som klassifiserer tyveri og underslag som grove. Man ønsker rett og slett å slå hardere ned på visse former overtredelsen gjennomføres på.

Strafferammen for grovt bedrageri er på 6 år. 2.ledd gir en oppramsing av momenter som det skal legges «særlig vekt» på, men denne er ikke uttømmende. Etter en lovendring i 1951 er det nå en totalvurdering som skal legges til grunn. Loven framhever allikevel en del momenter som skal vektlegges.

Har handlingen «...*handlingen har voldt betydelig økonomisk skade...*», er dette et skjerpende moment. Her er det naturlig å legge vekt på beløpets størrelse når man avgjør dette. Dette er et tungtveiende moment, og vekten øker med beløpets størrelse. Er beløpet stort nok, kan det alene være nok til at tilfellet vurderes som grovt.

Domstolene har lagt stor vekt på beløpets størrelse gjennom tidene, og hva som ligger i selve beløpgrensen, har endret seg fra 1000 kr⁴⁴ og til mer enn 65 000kr i 94, som ikke ble vurdert som tilstrekkelig.⁴⁵ Ved fortsatt forbrytelse er det totalsummen som legges til grunn. Men også der det er snakk om flere overtredelser, kan totalsummen legges til

⁴⁴ §271 nr 5 fram til lovendringen 1951

⁴⁵ Jfr Rt 1994 s 22: «Det beløp det her gjelder – ca kr 65000 – er imidlertid heller ikke så stort at det i seg selv er tilstrekkelig til å bringe § 271 til anvendelse.»

grunn ved vurderingen av det enkelte bedrageriet. En forutsetning her er at det foreligger en nær sammenheng mellom de enkelte bedrageri.⁴⁶

I LA-2003-12810 ble det lagt til grunn at 95 000 kr ikke var nok. Dog ble det her også lagt vekt på fornærmedes handling: *«Når det gjelder spørsmålet om bedrageriet skal subsumeres under straffeloven § 271 som grovt, vises til at det ved avgjørelsen skal legges vekt på « om handlingen har voldt betydelig økonomisk skade ». Bedrageriet gjelder tap eller fare for tap for et beløp på kr 95.000,-, og må anses som et grensetilfelle. Forsvarer har anført at grensen ligger på ca. kr 100.000,-. Lagmannsretten er, under noen tvil, kommet til at bedrageriet ikke er å anse som grovt. I likhet med tingretten har lagmannsretten ved vurderingen, foruten beløpsstørrelsen, tatt noe hensyn til omstendighetene rundt leveringen den 8. november. Fornærmede har utlevert varene på en noe sjansepreget måte, ved å godta en giroblankett påført to kontonummer tilhørende to forskjellige personer og lovnad om dekning påfølgende mandag, inkludert en lite troverdig historie om bonus og diett penger»*

Derimot ble det i Rt 2005 s 185 lagt til grunn uten nevneverdig tvil at 160 000 kr var grovt.⁴⁷

Men også subjektive forhold kan virke inn. Det får for eksempel større konsekvenser for en enslig pensjonist om han blir bedratt for 10 000 kr enn om det er Statoil som er «offeret». Videre vil også et firma i oppstartsfasen være mer sårbart for bedrageri enn et firma med solid omsetning. Bedrageriet kan også strekke seg over tid, og svekke for eksempel en bedrifts konkurranseevne, noe som igjen kan medføre en konkurs.

I forhold til NAV er det stort sett beløpets størrelse som legges til grunn dersom forholdet vurderes som grovt. Trygdesystemer er utrolig sårbart og veldig avhengig av korrekt informasjon fra brukeren, men feilaktig informasjon har ennå ikke blitt vurdert som grovt alene. De resterende momentene som loven regner opp er i denne

⁴⁶ Jfr Rt 1984 s 904 og Rt 1986 s 1076

⁴⁷ Jfr Rt 2005 s 185 : «Når det som her gjelder et beløp på over 160.000 kroner, noe som også innebærer at domfellelsen gjelder grovt bedrageri, ser jeg det likevel som klart at utgangspunktet må være en ubetinget fengselsstraff.»

sammenheng ikke så relevante for trygdesvindel.

Det skal også legges vekt på om «...om den skyldige har foregitt eller misbrukt stilling eller oppdrag...». Dette fordi den forbryterske vilje er sterk og gjennomført. Et eksempel her er en offentlig tjenestemann som krever «gebyr» for fiktive kommunale tjenester for å berike seg selv. Han utnytter en tillit han ellers ikke ville fått hadde det ikke vært for stillingen. Han har foregitt en stilling, dersom han gir seg ut for å være den offentlige tjenestemannen i eksempelet over.

«...om han har forledet almenheten eller en større krets av personer...» skal også tillegges vekt. Dette fordi det raskt blir betydelige beløp ut av bedrageri med små beløp dersom mange nok lures⁴⁸. Det interessante her er at mange små bedrageri etter §270 som er i realkonkurrens betraktes som et forhold dersom de blir lagt sammen til et grovt bedrageri.

«...om han har bokført uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap...» har man gått et skritt lenger for å lure noen, og misbruke et system som er avhengig av tillit. Dokumentfalsk faller til tross for ordlyden utenfor, og dette bedømmes etter § 183. Bestemmelsen har ment å dekke de tilfeller som ikke er dokumentfalsk, men som ligner.

Det siste alternativet «...eller om han vitende har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred.» er ikke så veldig praktisk. Det kreves forsett ut over dolus eventualis. Et eksempel her er kanskje de som annonserer for falske legemidler, hvor uteblitt effekt

⁴⁸ Jamfør Rt 1963 s 753 hvor ca 100 bedrifter betalte inn 5000 kr hver

kan medføre livstruende skader.

Men opprømsingen er som sagt ikke uttømmende. I Rt 1969 s 296 ble det lagt vekt på andre momenter: «... *Domfelte har deltatt i bedragerier overfor to ensomme godtroende gamle på henholdsvis 83 og 77 år som bodde på en avsidesliggende gård uten særlig kontakt med andre mennesker, og har således medvirket til å lure fra dem deres sparepenger som utgjorde betydelige verdier. Med et slikt saksforhold må det etter min mening klart være berettiget å karakterisere bedrageriene som grove.*»

Her har Høyesterett lagt vekt på at det er gamle mennesker som var i en sårbar situasjon som ble lurt. Tradisjonelt er det nettopp barn, syke og gamle mennesker som krever omtanke. Man kan si fritt oversatt at dette ble for usmakelig, og dermed karakteriserte dette som grovt. Tilsvarende vil man nok legge særlig vekt på slike momenter ved for eksempel tyveri eller voldtekt.

I Rt 1978 s 572(S 573) ble det lagt vekt på typen bedrageri, samt at den forbryterske vilje var lanvarig og av fast karakter: «...*Domfelte har over et tidsrom av vel 2 år – som helt ut faller innenfor prøvetiden for den tidligere betingede dom – ved fiktive omsetningsoppgaver til avgiftsmyndighetene gjort krav på å ha betydelige avgiftsbeløp til gode, uten å drive noen næringsvirksomhet i angjeldende tidsrom. Ved de fiktive omsetningsoppgaver oppnådde domfelte å få utbetalt av statskassen et samlet beløp på noe under kr. 600.000. Domfeltes handlemåte må etter min oppfatning anses å være av utpreget samfunnsskadelig karakter og viser et fast bedragersk forsett gjennom et langt tidsrom. Av almenpreventive grunner er det nødvendig å reagere strengt mot slike forbrytelser, og den samlede straff bør settes strengere enn fastsatt av byretten.*»

Dog var beløpet her alene nok til å bedømme bedrageriet som grovt. Men man har her også lagt vekt på varigheten av den forbryterske viljen, samt hvor langt

gjerningsmannen strakk seg for å få til dette. Det blir sjelden mer forsettelig enn dette.

Samme grunner ble tillagt vekt i Rt 1978 s1142(1145): «...Domfeltes handlemåte har vært av utpreget samfunnsskadelig art og viser et fast bedragerisk forsett gjennom et lengre tidsrom.»

4 DET SUBJEKTIVE GJERNINGSINNHOLDET: BEDRAGERIETS SKYLDKRAV

4.1 Skyldkravet etter strl. § 270 – forsett og vinnings hensikt

4.1.1 Kravet til forsett

Skyldkravet er forsett. Det skilles mellom tre hovedformer for forsett: hensiktsforsett, sannsynlighetsforsett og eventualitetsforsett. Forsettet strekker seg da fra der hvor resultatet var villet og ønskelig, sannsynlig til at en holder følgen som mulig (men ikke overveiende sannsynlig) og gjennomfører handlingen allikevel.

Forsettet kreves i forhold til alle momentene i loven: «...ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse rettsstridig forleder noen til en handling som volder tap eller fare for tap for ham eller den han handler for...»

At et bedrageri er grovt betyr bare at det skiller seg ut fra simple bedrageri på en slik måte at allmennheten(Stortinget) synes det bør straffes hardere. Dette kan skyldes blant annet beløpets størrelse, måten bedrageriet er gjennomført på eller hvem som har blitt bedratt. Grensen mellom det grovt uaktsomme og det forsettelige bedrageri er flytende.

Alle gjerningsbeskrivelsens komponenter må være dekket av gjerningsbeskrivelsen. Dette følger av § 42. Dersom gjerningsmannen befinner seg i villfarelse angående noen av de faktiske omstendigheter, kan han ikke straffes for dette. Unntaket er dersom villfarelsen er uaktsom, og denne er straffbar.

Faktisk villfarelse vil derfor ofte føre til at forledelsen ikke er rettstridig, og derfor

heller ikke straffbar, da det objektive gjerningsinnholdet heller ikke er overtrådt.

Det kreves derimot ikke at han er klar over at handlingene er rettstridige (§57). Dersom han tror han bruker forretningsmetoder som er innfor det akseptable, men tar feil, er det sjelden unnskyldelig. Dette må vurderes konkret.

Da det var vanlig å betale med sjekk, var det nok mange som overtrådte det objektive gjerningsinnholdet, men som manglet den forbryterske viljen, da de trodde de hadde dekning på kontoen eller ville få det innen sjekken ble hevet.

I LA-2003-12810 ble dette lagt til grunn med henvisning til juridisk teori: « *Det vises her til Bratholm og Matningsdals kommentarutgave til straffeloven side 717, riktignok omhandlende låneopptak, men etter lagmannsrettens syn likevel sammenlignbart, der det heter: « Dersom låntakeren – til tross for sin svake stilling – likevel håper å gjøre opp for seg, foreligger det neppe bedrageri. »»*

4.1.2 Kravet til vinnings hensikt

Det kreves i tillegg til forsett, også vinnings hensikt. Men mangler denne, kan han eventuelt dømmes etter §271a for grovt uaktsomt bedrageri.

Vinnings hensikt mangler dersom vedkommende tror han har rett på ytelsen⁴⁹. Dette også selv om hans gode tro skyldes en ikke unnskyldelig rettsvillfarelse. Derimot holder det at «gjerningspersonen regner det som overveiende sannsynlig at vinningen er uberettiget»⁵⁰.

Rt 1993 s 193(vist til i fotnote 37) er et eksempel på en av flere dommer som er opphevet på grunn av manglende drøftelse av vinnings hensikt.

Dersom vinnings hensikt mangler, kan man bruke § 294:

« Med Bøder eller Fængsel indtil 6 Maaneder straffes den, som 1. ved at fremkalde eller styrke en Vildfarelse retsstridig forleder nogen til en Handling, hvorved der voldes denne eller nogen, paa hvis Vegne han handler, Formuestab, eller som medvirker hertil...»

I forhold til trygd, er det ofte her de faktiske forhold spiller inn. Dersom vedkommende faktisk tror han krav på ytelsene, kan man ikke si det foreligger vinnings hensikt. I praksis volder dette ikke dette like store problemer som det kanskje burde, sett i lys av

⁴⁹ Jamfør Rt 1993 s 193: Jeg peker først på at dersom lagmannsrettens domsgrunner er slik å forstå at det er funnet bevist at A ikke har trodd at hun hadde krav på forsikringsoppgjør, vil kravet til uberettiget hensikt være oppfylt. Etter frifinnelsen i byretten må dette ha vært det sentrale spørsmål i saken. A har hele tiden hevdet at hun mente å ha rett til forsikringsoppgjør, slik at de falske bevis som ble benyttet bare ville føre til at hun fikk det hun mente å ha krav på.

⁵⁰ Bratholm, Straffeloven kommentarutgave, Anden Del, Forbrytelser s 721

at NAV faktisk har en aktiv rolle i utvekslingen av informasjon. I mange tilfeller burde man kanskje oftere komme til at denne mangler, da forventningene til ytelsen skyldes misforståelse av hva NAV har formidlet.

I mange saker er det tett kommunikasjon mellom NAV og brukeren, slik at NAV ofte har påvirket prosessen nevneverdig. NAV har også en veiledningsplikt.⁵¹ I de fleste tilfeller er også de som mottar trygd ressurssvake mennesker, med liten oversikt over et komplisert system. Det er fort gjort å miste oversikten der man mottar forskjellige beløp inn på konto til forskjellige tider, med bankutskrifter uten noe informasjon og lange vedtak med forskjellig innhold dersom man kvalifiserer til flere ytelser enn en.

4.2 Skyldkravet i forhold til §271a

§271a tar for seg de tilfellene hvor bedrageriet ikke har vært forsettelig, men kommet i stand ved grov uaktsomhet. I realiteten er dette forsettelige tilfeller hvor forsettet har vært vanskelig å bevise.

Denne paragrafen kom i 1991, og er motivert ut fra ønsket om å kunne straffe for gjerningen når de objektive vilkårene ellers var oppfylt, men hvor forsettet mangler eller vanskelig kan bevises.⁵²

I forhold til denne paragrafen har det vært omtvistet om hva som kreves. Løsningen man synes å ha falt ned på, synes å være at man krever grov uaktsomhet, men man ikke krever vinnings hensikt. Dette fordi vinnings hensikt ofte blir forsett, og man har i forarbeidene ønsket å skjerpe aktsomhetsnivået, og å ramme tilfeller hvor det i realiteten har vært utvist forsett, men hvor dette er vanskelig å bevise.

Man ønsket ikke å kriminalisere simpel uaktsomhet, da det kunne bli en vanskelig grensedracting mot «vanlige» misligholdstilfeller i forretningslivet.⁵³

⁵¹ Jamfør Forvaltningsloven § 11. (veiledningsplikt):

Forvaltningsorganene har innenfor sitt saksområde en alminnelig veiledningsplikt.

⁵² Jamfør Ot.prp nr 53 (1990-1991) s 12-14 og Innst. O. Nr 81 (1990-1991) s 2

⁵³ Bratholm, Straffeloven kommentarutgave, Anden Del, Forbrytelser s 729-730

Andenæs sier om dette

«Det er vanskelig å tro at det er slike distinksjoner man har hatt for øye ved utformingen av bestemmelsen om uaktsomt bedrageri. Når problemet vinnings hensikt ikke er drøftet i forarbeidene, er den mest nærliggende forklaring at man under lovarbeidet uten videre har gått ut fra at bestemmelsen i § 271 a ikke bare gjør unntak fra forsettskravet i § 270, men også fra tilleggskravet om vinnings hensikt. Mye kan tale for å tolke loven i overensstemmelse med dette, selv om det betyr at man stiller seg nokså fritt overfor ordlyden. 54

Det er nå også sikker rett at man ikke krever vinnings forsett.⁵⁵

5 NAVS EGNE SANKSJONSREGLER OG FORHOLDET TIL STRL§ 270

Navs egne regler om tilbakekreving finner vi i ftl §§ 22-15, 22-15a og 22-16. Dette er regler for om feilaktig utbetalte beløp skal kreves tilbake, og hjemler NAVs egne vurderinger av forholdet.

§ 22-15. Tilbakekreving etter feilaktig utbetaling

En utbetaling som Arbeids- og velferdsetaten, 1 Helsedirektoratet eller organ underlagt Helsedirektoratet har foretatt til noen som ikke hadde krav på den, kan kreves tilbake dersom den som har fått utbetalingen (mottakeren) eller noen som opptrådte på vegne av mottakeren forsto eller burde ha forstått at utbetalingen skyldtes en feil. Det samme gjelder dersom vedkommende har forårsaket utbetalingen ved forsettlig eller uaktsomt å gi feilaktige eller mangelfulle opplysninger.

Krav etter første ledd skal rettes mot mottakeren av feilutbetalingen. Dersom kravet

54 Andenæs, Johs.: Uaktsomt bedrageri Lov og Rett 1992 s. 2 – (LOR-1992-1)

55 Jamfør Rt. 1999 s. 1274

ikke dekkes hos mottakeren, kan det rettes mot noen som har opptrådt på vegne av mottakeren og som har utvist forsett eller uaktsomhet som angitt i første ledd. På tilsvarende vilkår kan krav om tilbakebetaling av en ytelse utbetalt til en arbeidsgiver etter § 22-3 eller etter særskilt avtale, rettes mot en arbeidstaker.

Dersom det etterbetales lønn, eller erstatning for lønn, for tidsrom som det allerede er utbetalt attføringspenger, tidsbegrenset uførestønad eller dagpenger under arbeidsløshet for, kan det for meget utbetalte kreves tilbake. Dersom ytelser etter kapitlene 4 og 11 er utbetalt som forskudd, kan det for meget utbetalte kreves tilbake.

Det skal settes fram krav om tilbakebetaling etter første til tredje ledd med mindre særlige grunner taler mot det. Det legges blant annet vekt på graden av uaktsomhet hos den som kravet retter seg mot, størrelsen av det feilutbetalte beløpet, hvor lang tid det er gått siden utbetalingen fant sted og om feilen helt eller delvis kan tilskrives Arbeids- og velferdsetaten, Helsedirektoratet eller organ underlagt Helsedirektoratet. Tilbakebetalingskravet kan herunder settes til en del av det feilutbetalte beløpet. Når den som kravet retter seg mot har opptrådt forsettlig, skal krav alltid fremmes, og beløpet kan ikke settes ned.

Feilutbetalte beløp som er mottatt i aktsom god tro, kan kreves tilbake, begrenset til det beløp som er i behold når vedkommende blir kjent med feilen. Ved vurderingen av om dette beløpet helt eller delvis skal kreves tilbake, legges det blant annet vekt på størrelsen av det feilutbetalte beløpet, hvor lang tid det er gått siden feilutbetalingen fant sted og om vedkommende har innrettet seg i tillit til den.

Feilutbetalte beløp som utgjør mindre enn 50 prosent av rettsgebyret, kreves ikke tilbake.

Vedtak om tilbakekreving etter paragrafen her er tvangsgrunnlag for utlegg. Kravet kan innkreves ved trekk i framtidige trygdeytelser eller inndrives etter reglene i bidragsinnkrevingsloven 2 av Arbeids- og velferdsetatens innkrevingssentral eller, for

så vidt gjelder ytelser etter kapittel 5, av det organ som Helsedirektoratet bestemmer.

Feilutbetalinger etter direkte oppgjørsordninger kreves tilbake etter reglene i § 22-15 a.

Dette er regler med kun økonomiske konsekvenser, men innehar mye av de samme vurderingene som vil måtte legges til grunn etter strl § 270. Jeg går ikke inn på problematikken om dette er dobbeltbestrafning, men viser til Trygderetten som helt klart aktualiserer problemstillingen⁵⁶. Kort fortalt blir utestenging lagt til grunn som straff, mens et tilbakebetalingskrav ikke ble vurdert slik.

I første ledd 1.punktum kreves det vinnings hensikt, jamfør «... uberettiget vinning...» Uttrykket « forsto eller burde forstått » er ment å ha det samme innholdet som « forsettlig eller uaktsomt ».⁵⁷ Det kreves her ingen andre krav enn faktisk kunnskap hos mottageren eller en denne noen denne kan identifiseres med til at utbetalingen har vært feil.

Første ledd 2.punktum likestiller betalingskrav der hvor det er brukeren som har gitt feil opplysninger, eller «... ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse rettsstridig forleder noen til en handling som volder tap...» I og med det er snakk om krav om tilbakebetaling, er det tap og ikke fare for tap som er aktuelt. Et enkelt eksempel er her

⁵⁶ Trygderetten – Kjennelse: 2006-02-10. TRR-2005-1595: Subsidiært anføres at utestengning innebærer dobbeltstraff, i det AP tidligere er pålagt å tilbakebetale det feil utbetalte beløp. Det vises til høyesteretts kjennelse av 28 februar 2003.

Den 28. februar 2003 avsa Høyesterett kjennelse i straffesak hvor det ble funnet at senere straffeforfølgelse, i tilfelle hvor det tidligere var gitt utestengning fra retten til dagpenger (med hjemmel i sysselsettingsloven § 36), var i strid med forbudet i Den europeiske menneskerettskonvensjon protokoll 7 artikkel 4 nr. 1 mot å bli utsatt for straffeforfølgning to ganger for samme forhold (dobbeltstraff), da utestengning måtte anses å utgjøre en straff. Dette innebærer at det ikke vil være anledning til å utestenge fra retten til dagpenger (eller kursstønad), i tilfelle hvor det allerede er iverksatt straffeforfølgning. I dette tilfellet har Aetat imidlertid besluttet ikke å begjære strafferettslig påtale i saken, og det kan derfor ikke anses som dobbeltstraff i strid med nevnte konvensjonsbestemmelse å ilegge utestengning i den foreliggende sak.

Når det gjelder tilbakebetalingskravet etter sysselsettingsloven § 35, første ledd, er det klart at dette ikke kan anses å være en straff som forhindrer etterfølgende utestengning.

⁵⁷ Ot.prp.nr.76 (2007-2008) s. 15

hvor bruker har sendt inn meldekort, hvor vedkommende har krysset av for null arbeid i perioden til tross for at vedkommende har jobbet samtidig. Meldekort er en av måtene NAV har kontakt med brukerne på, jamfør Lov om folketrygd § 4-8:

«Meldeplikt og møteplikt.

For å ha rett til dagpenger må medlemmet melde seg som arbeidssøker til Arbeids- og velferdsetaten.

Medlemmet må melde seg hver fjortende dag (meldeperioden). Arbeids- og velferdsetaten bestemmer hvordan melding skal skje...»

Et eksempel på dette finner vi i Rt 2006 s 1454:

«I perioden juni 2002 til juli 2004 mottok A 76.675 kroner mer i attføringspenger enn det han hadde krav på, ved ikke å opplyse på meldekort til Meldekortsentralen at han var i arbeid i perioden. Han erkjente de faktiske forhold, men anførte for tingretten at han hadde handlet grovt uaktsomt. Tingretten fant at trygdebedrageriet var forsettlig.»

Feil utfylte meldekort er et stort problem for NAV, og som nevnt tidligere er det de færreste sakene som ender med påtale og dom. Systemet er derfor veldig sårbart og avhengig av korrekt informasjon fra brukeren for å beregne riktig, jamfør Rt-2008-717:

«Jeg er likevel enig med lagmannsretten i at det ikke er grunn til – i forhold til utgangspunktet i dommen fra 2006 – å vurdere trygdebedrageri knyttet til overgangsstønad og barnetrygd annerledes enn trygdebedrageri knyttet til arbeidsledighetstrygd eller sosialstønad. De tunge allmennpreventive hensyn er de samme, og alle ordningene er basert på tillit til at søkerne gir de nødvendige opplysninger.»

Mye av vurderingene som gjøres i forhold til denne paragrafen, gjøres derfor på nytt når saken vurderes etter bedrageribestemmelsene, men da av kompetent myndighet i forhold til tiltale. Men samtidig må man ha kriterier for å skille sakene fra hverandre, og det er da greit at man da legger de samme vurderingene til grunn.

De fleste sakene blir heller ikke oversendt til politiet, men blir behandlet internt hos NAV. Det er da også greit at man sikrer forsvarlig saksbehandling også her, spesielt siden sanksjonene kan få dyptgående virkningen for brukeren.

Ellers er det lite i dommene om trygdebedrageri som viser til denne paragrafen. Når saken går til doms, vurderes den utelukkende etter bedrageribestemmelsene.

6. NY STRAFFELOV

I den nye straffeloven som ikke er satt i kraft, videreføres bedrageribestemmelsen med 3 endringer. Skyldkravet er endret fra vinnings hensikt til vinnings forsett, tapet trenger nå bare å ramme noen, samt at straffen er satt til maks 2 år.

At skyldkravet endres til vinnings forsett, betyr bare at det nå holder med sannsynlighetsforsett i forhold til om vinningen var uberettiget. Etter dette kan man derfor dømmes dersom man faktisk trodde man hadde krav på ytelsen.⁵⁸

Videre vil ikke kravet om vinnings hensikt lenger gjøre rettslig villfarelse unnskyldelig annet enn det som følger av unnskyldelig villfarelse(nye loven § 26).

⁵⁸ Matningsdal Norsk spesiell strafferett (2010) s 407-408

Tapet trenger nå heller ikke å ramme den forledede eller noen denne handler for. Det holder nå at tapet rammer noen. Dette medfører at det kan bli bedrageri om tapet rammer en uskyldig tredjemann. Dette ble gjort for å få likhet med §270 (1) nr 2, samt at dette ville avskjære en del tvilsspørsmål. Dette er også likt det man finner i dansk straffelov. Det bør heller ikke være avhengig av hvem tapet rammer dersom resten av vilkårene er oppfylt. Tapet er like reellt og utnyttelsen like rettstridig.

Strafferammen er også senket til 2 år, men dette er mer enn tilnærming til de straffene som faktisk blir pådømt i dag, og har ikke til formål å endre straffenivået. 59

Alt i alt vil den nye loven forenkle straffeprosessen noe, samtidig som den utvider virkeområdet i forhold til den gamle loven. Men de store endringene er det allikevel ikke snakk om.

59 Jamfør Ot.prp nr 22 (2008-2009) s464-465)

Litteraturliste

Bøker:

- Andenæs, Johs. og Andorsen, Kjell V. Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene. 1. utgave. Oslo. 2008
- Andenæs, Johs. v/ Matningsdal, Magnus og Rieber-Mohn, Georg Fredrik. Alminnelig strafferett. 5.utgave. Oslo. 2004
- Øvergaard, J. Det straffbare bedrageri etter norsk rett. Oslo. 1941.
- Eskeland, Ståle. Strafferett. 2.utgave. Oslo. 2006.
- Stordrange, Bjørn. Forbrytelser mot vårt økonomiske system – utroskap, bestikkelser og investorbedrageri. 2. utgave. Oslo. 2007.
- Bratholm, Anders og Matningsdal, Magnus. Straffeloven kommentarutgave anden del - forbrydelser. Studentutgave. Oslo. 1995.
- Kjerschow, P. Straffeloven med kommentarer. Oslo. 1930.
- Matningsdal Norsk spesiell strafferett (2010) s 407-408

Nettdokumenter:

- Andenæs, Johs. Uaktsomt bedrageri. Lov og Rett. 1992 s.1.
- Andenæs, Johs. Tilsvær fra Johs. Andenæs. Lov og Rett. 1993 s.265-266.
- Broch, Lars Oftedal. Om kravet til vinnings hensikt ved uaktsomt bedrageri. Lov og Rett. 1993 s. 263-265.62

BEDRAGERI- overtredelse av straffeloven §§ 270 første ledd nr.1, 271 og 271a(tidligere oppgave)

ØKOKRIMs trendrapport 2008-2009

Lover:

- 1902 Almindelig Borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr.10
- 1918 Avtaleloven av 31. mai 1918 nr. 4
- 1972 Markedsføringsloven av 16. juni 1972 nr.47
- 2005 Lov om straff 20. mai 2005 (ikke i kraft)

Forarbeider:

- SKM 1888. Straffelovkommissjonens forslag til lov om endringer i lov om forbrytelser av 20.august 1842 med motiver.
- SKM 1896. Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge.
- Indst.O.VIII (1890) Almindelig borgerlig Straffelov.
- Ot.prp.nr.75 (1948) Om lov om endring i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902.
- Ot.prp.nr.53(1990-1991) Om visse tiltak mot økonomisk kriminalitet.
- Ot.prp.nr.22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Register over rettspraksis:

Norsk Retstidende

63

Rt. 1912 s. 392

Rt. 1969 s. 296

Rt. 1970 s. 1253

Rt. 1971 s. 804

Rt. 1976 s. 807

Rt. 1979 s. 804

Rt. 1979 s. 902

Rt. 1980 s. 732

Rt. 1983 s. 802

Rt. 1984 s. 904

Rt. 1985 s. 584

Rt. 1986 s. 1013

Rt. 1989 s. 77

Rt. 1990 s. 55

Rt. 1990 s. 405

Rt. 1990 s. 1054

Rt. 1992 s. 1016 ”Taktekker-dommen”

Rt. 1993 s. 388

Rt. 1994 s. 1076

Rt. 1995 s. 1494

Rt. 1995 s. 1560

Rt. 1996 s. 364

Rt. 1996 s. 1673

Rt. 1997 s. 609

Rt. 1998 s. 174

Rt. 1999 s. 874

Rt. 2000 s. 1853

Rt. 2003 s. 122

Rt. 2003 s. 320

Rt. 2004 s. 1291

64

Rt. 2005 s. 185

Rt. 2005 s. 1195

Rt. 2007 s. 583

Rt. 2007 s. 1677 ”Finance Credit”

Rettens Gang

RG. 1999 s. 1189 Agder

RG. 2004 s. 243 Borgarting

RG. 2007 s. 1326 Borgarting

Høyesterett

HR-2009-703

Lagmannsretten

LB-1998-1539 Borgarting

LB-2005-26328 Borgarting

LB-2006-110428 Borgarting

LB-2008-65676 Borgarting

LB-2008-014362 Borgarting

LB-2008-68823 Borgarting

LG-2007-6444 Gulating

LA-1997-609 Agder

LA-2003-12810 Agder

LA-2007-86651 Agder

Tingretten

TOSLO-2002-761 Oslo tingrett

TOSLO-2003-5798 Oslo tingrett

TOSLO-2007-9900 Oslo tingrett

TOSLO-2007-105996 Oslo tingrett

65

TOSLO-2007-171732 Oslo tingrett

Statistikker:

Statistisk Sentralbyrå, tabell 30 Straffereaksjoner etter kjønn, alder og type lovbrudd.

Elektroniske linker:

www.okokrim.no

www.nav.no

Se <http://www.ub.uio.no/ujur/henvisninger/>